

werking tot stand. 'Een groot stylist was Gravemeyer niet, wèl wist hij wat hij zeggen wilde', aldus Wagenaar. 'Aan mij kon hij dat dicteren, ik werkte het uit en hij behoefde er dan alleen maar correcties in aan te brengen. Wij dachten gelijk op.'¹

Later werden in Wagenaars bureau waar men over een grote vooroorlogse hoeveelheid papier en enveloppen beschikte, de meeste stukken van het kerkelijk verzet niet alleen opgesteld maar ook gestencild. Moest op zondag in alle hervormde kerken een bepaald schrijven voorgelezen worden, dan werden de gestencilde stukken als regel op woensdag gereedgemaakt en op donderdag door vertrouwde koeriers of koeriersters naar verschillende adressen in den lande gebracht. Van daaruit waarschuwde men de gedelegeerden van de classes; die lieten dan op vrijdag de stukken ophalen en droegen er op zaterdag zorg voor, dat elke predikant het voor hem bestemde exemplaar ontving. Het was een distributiesysteem, buiten de post om, dat steeds feilloos functioneerde. Het element van risico dat er in stak (de stukken kwamen ook in handen van 'foute' predikanten) werd aanvaard.

★

Gravemeyer kreeg eerst in de loop der bezetting in hervormde en, wijder genomen, in protestantse kring een positie van gezag. In de periode 1940-41 stond hij nog niet zozeer op de voorgrond. Wel domineerde hij van meet af aan in de urgentieraad, maar deze raad werd door de hervormde Algemene Synode die in de tweede helft van juli '40 bijeenkwam, opgeheven en Gravemeyer kreeg wel zitting in de Commissie van Kerkelijk Overleg die door de Synode als breed adviesorgaan van het kerkbestuur in het leven geroepen werd, maar hij was niet lid van wat ten aanzien van de actuele vraagstukken de belangrijkste werkgroep was die door Kerkelijk Overleg ingesteld werd: de werkgroep 'Kerk en Overheid'. Voorzitter van die werkgroep was de Amsterdamse jurist prof. mr. P. Scholten, leden mr. H. Mulderije en de predikanten dr. J. Koopmans en dr. G. Oorthuys.

Een van de eerste vragen waar deze werkgroep eind '40 advies over moest uitbrengen, betrof nu juist de voorbede voor de koningin welke door Gravemeyer 'meer dan ooit geboden' genoemd was. De werkgroep kwam daarbij tot het advies dat als de Duitsers zouden verbieden, die voorbede uit te

¹ H. M. J. Wagenaar, 29 nov. 1960.